

1. Prvu pjesničku knjigu objavili ste s dvadeset godina, u kolekciji „Prva knjiga“, jednog od najstarijih i najznačajnijih izdavača u Srbiji. Za tu ste knjigu dobili i uglednu Brankovu nagradu. Kakva je bila pjesnička scena šezdesetih u Srbiji?

Ljudi imaju sklonost da minule godine vide u prizmi svetlosti i boja, kakve one možda i nisu bile. Često sam govorila o šezdesetim, kada sam tek upisala studije, kao mojim pravim književnim univerzitetima i odgoju. Verujem da u tim iskazima nisam puno grešila.

Književna scena je tih godina bila burna, pomalo i bučna. Mom senzibilitetu je to čak i smetalo. No u isto vreme dešavalo se nešto drugo – bili smo obuzeti ritmom književnog života, bujanjem talenata, i spremnošću da se oni prihvate.

Književne večeri za stvaraoce najrazličitijih orijentacija, održavale su se ne samo u centru prestonice, u beogradskom Domu omladine, već u svim opštinskim bibliotekama (često smo, kao pravi zanjesenaci, iz večeri u veče išli peške, ili autobusima, s kraja na kraj grada, da neko od njih ne bismo propustili), u aulama fakulteta, na poznatim književnim tribinama, od kojih je najglasovitija bila na Filološkom fakultetu, na mojoj Grupi – za opštu književnost.

Tamo sam prvi put ugledala i čula, sa svim već eklatantnim naznakama eruptivnih talenata i erudicije, Danila Kiša, a u biblioteci na Studenstkom trgu slušala boemsku poeziju ponesenog Brane Petrovića, odlazila na književne susrete, razmene studenata i pesničkih karavana, ka Zagrebu, Skopju, i drugim gradovima, kao i na pesnička takmičenja u beogradskim gimnazijama.

Studentske novine i publikacije spremno su objavljivale radove mladih, listovi u Beogradu, Zagrebu, Sarajevu - *Student, Mladost, Polet, Index, Naši dani* - te časopis poput novosadskih *Polja*, i danas mogu biti parametri te otvorenosti i širine. Pa i edicija koju ste pomenuli, a koja i dalje, više od pola veka, postoji, već kao gotovo raritetna u ovoj orijentaciji i posvećenosti, ali, i kao odraz te spremnosti da se prihvate i promovišu novi glasovi.

Objavljivanje nove pesničke knjige, bila je *vest*, prvi, a kraći osvrti su emitovani u TV dnevniku, u minutama obavezno rezervisanim za kulturu i književnost.

O takvom odnosu prema knjizi u kasnije vreme, pa i danas, ne može biti ni govora.

Mozaičke, nedeljne, TV emisije o stvaralaštvu mladih, smenjivale su se, iz raznih republičkih studija, i predstavljale su, u našim domovima, pravi praznik.

Ako bih želela da sve to objedinim jednim utiskom – a da ne izneverim zbilju – rekla bih da je književna scena bila toliko razučena i dinamična – da je njena posebnost, u svetu drugih umetnosti, filma, i teatra, istovremeno, bila jednako i ekskluzivan dar, ali i svakidašnja potreba – neprekidno prisustvo književne reči.

Možda uistinu sve ovo zvuči neverovatno, te zamišljam kako bi bilo sjajno načiniti neku trajnu izložbenu postavku kulturnih vrednosti te epohe, periodike, zanimljivih i značajnih knjiga, slika – neki vid kulturne rekapitulacije - vidljiv njen prikaz i trag.

2. Dosad ste objavili čak devetnaest pjesničkih knjiga. Kritičari uočavaju kako ste započeli sa neosimboliškom poetikom, no u devedesetima dolazi do promjene pjesničkog registra, okrećete se poeziji egzistencije...

Moja prva začaranost poezijom, književnošću uopšte, ticala se jezika.

Magija poezije plavila me je, u ranim godinama, iz poezije samog jezika, koji sam u detinjstvu slušala, pa potom i čitala u lirskoj narodnoj poeziji, fascinirana gatkama, sinkopiranim jezičkim igrama.

Ali, i u vrsnih pesnika – Raičkovića, Miljkovića, Pope. U godini moje rane mladosti, Vesna Parun je objavljivala ubedljiva i inspirativna poetska dela, čitala sam druge pesnike diljem tadašnje zemlje – jezički i poetski izazovne: Maka Dizdara, Kaetana Kovića, Daneta Zajca, radila magistarski rad o hermetičkom i magijskom opusu Momčila Nastasijevića. On je, kao i Popa, bio čak i ključni razlog mog zatočeništva u svet enigmatičnih poetskih i simboličkih krugova.

Trebalo je proći nekoliko etapa životnog i književnog sazrevanja, pa shvatiti da i simboli nekuda vode, da metafore, kao u Pope, imaju široko otvorene oči, da vide mnogo svetova u isti mah, i mogu da prelaze duge puteve, kako bi sabrale svoju izrazito potesku iskustvenost, ali i najneposrednija egzistencijalna saznanja i duboke uvide.

Jezik kao pamćenje, i fundus istina koje više i ne postoje drugde, sem u njemu samom, gde im je podaren novi i drugi život, ali jednovremeno i ovaj, realno ili intimno naš, i dalje je moje polje zanimanja.

Ali uvek treba preći još neku novu etapu puta, od egzistencijalne mudrosti Ruževića, na primer, do intetektualne finoće Zagajevskog, ili do fantastičnih sintaksičkih sloboda, hibridnih rađanja novih tekstura okrenutih jezičkoj i vremenskoj savremenosti, jedne Lipske, na primer...

3. Nerijetko se uz vašu poeziju vežu oznake kao nadrealnost, gongorizam. Neki od simbola koji se ponavljaju u vašoj poeziji su ruža, kap, san, kruh itd. Kako se mijenjaju konteksti u kojima se ti simboli pojavljuju?

Lirska situacija, koju beleži moja pesma, često je svest o više realnosti koje doživljavam, u jedan mah.

Pesma vidi, i oseća, pa i slika, na svoj način, te tako i animira i složeni, poetski jezik, budi ga u njegovim protivnostima, brzometnostima, promenama, složenostima slika, koje bi htela i koje može da iskaže.

U mojoj poeziji, generalno, rekla bih, postoje zapravo dva diskursa, dva modela govora.

Jedan je taj, upravo opisan.

Drugi je onaj na koji aludirate - izvesna poetska svedenost, koja upućuje na jezik kristalizacije, jasnih uvida, čemu vodi kontemplacija, zbiranje iskustva, ili iznenadni prozir u dalji vidik, koji se primiče i postaje svest o jezičkim neophodnostima, elementarne čistote, u kojoj se čini da i naš svet prebiva, i u novim bojama se obnavlja, nastavlja svoju neminovnost i neophodnost, svoju strahotnu čar postojanja i prolaznosti – sabranu u tih nekoliko latica - rađanja, zrenja, nestajanja.

Neki vid abecedarijuma postojanja.

I eto opet, sve je to jezik, vidik, strast, imaginacija, realnost.

Razvejanost, i so soli. Sve je u njemu.

4. Zanimljiv je i vaš rad na jeziku. Naime, može se uočiti kako ste se studiozno bavili tuđim pjesničkim radovima, poezijom suvremenih srpskih autora i autorica, a to je svakako utjecalo i na vaš vrlo profinjen stilski izričaj...

Naravno, pesnik, stvaralac, pre svega je čitalac.

Svaki dan vam u poštansko sanduče, ili ono u elektronskoj pošti, pristigne i neka nova knjiga. Tu su, razume se i časopisi – srećom još ih ima, mada manje no pre, a ima u njima i poezije.

I nehotice, čitanje dopire do tajanstvenih pora, ispod kože, pokreće nešto novo, drugačije, ili se neprimetno taloži, stvara svoje veze sa našim još nenapisanim štivima, ili provocira odgovore, koje morate dati namah.

Ima razume se, i onih, ispod kojih stavite oznaku - ne. Uopšte ne.

Ili onih kojima odate važnost, i počast, znajući da tako sami ipak ne biste pisali.

To je svakodnevna škola, sa neispisanim uputama za korišćenje, kojoj vaše poetsko biće ipak tačno zna kako prići, kako i koji nauk i putokaze usvojiti.

U čitanju su, zbilja, enormni i tajanstveni podsticaji.

Odjednom se osetite višestruko pobuđenim, osetivši da i sami imate svoj kreativni trenutak, svoj odgovor, svoje sad!

5. Dugo godina radili ste kao urednica u Narodnoj knjizi u Beogradu i zanimljivo je da ste ondje otvorili mogućnost da se po prvi puta predstave neki značajni svjetski pjesnici kao što su Larkin, Šimborska, Zagajewski...

Postojale su već značajne edicije velikih izdavačkih kuća, koje su reprezentovale vrhove svetske književnosti, pa i poezije.

To su bila obimna izdanja, u tvrdom povezu, kako i priliči klasicima moderne književnosti, vredna, oblikovana kao kapitalna, ili školska izdanja.

Mimo njih, međutim, kako uostalom biva, ostajali su po strani stvaraoci koji se na obzoru svetske književne scene već označili svojevrstne i nezaobilazne dosege moderne poezije (Silvija Plat, Filip Larkin, Brodski), ili generatori provokativnih promena, značajnih čitavim generacijama (Alen Ginzberg, na primer), ili pak oni koji su već uveliko zavređivali prva i šira publikovanja u nas, a nije ih bilo - poput Ruževića, Zagajevskog, Šimborske, Čarlsa Simića..

Ediciji, koju sam kreirala nisam, uostalom, bez razloga dala me *Alha Lyrae*, po najsjajnijoj zvezdi sazvežđa *Lira*.

Znameniti prevodilac sa poljskog Petar Vujičić poverio mi je 1983. godine rukopise Šimborske, a u našoj knjizi *Svaki slučaj* (koja je prvi put, čak i pre njegove antologije savemene poljske poezije objavljene 1985, predstavila buduću nobelovku), dalekovido je pesnikinju označio, uz Ruževića i Herberta, delom "trijumvirata velikih".

Njegov pak izbor iz poezije Zagajevskog *Putovati u Lavov* (objavljen u mojoj ediciji 1988) doneo je prvo temeljnije upoznavanje sa ovim danas vodećim pesnikom svetske scene, upravo kroz tri njegove prve pesničke knjige.

Nedavno me je jedan poznati slovenački pesnik obradovao pismom u kome opisuje kakav je trud ulagao da nađe u svojoj sredini upravo ove knjige, koje smatra svojim nezaobilaznim lektirama.

U mekom povezu, moderne opreme, čini se da su ove knjige odista obeležile jedan dobar trenutak u našim korespondencijama sa "svetskošću" poezije.

No, da, naravno, i sama sam dala obol uvek modernim klasicima – pod mojim uredništvom objavljena su 1990. *Dela Marine Cvetajeve* u tri toma (poezija, proza, pisma, zapisi o umetnosti).

Priredila ih je vrsni poznavalac njenog dela, rusista, prevodilac i esejistkinja Milica Nikolić.

Bio je to izuzetan kreativan napon velike i značajne prevodilačke ekipe. U knjizi poezije, recimo, iskazali su svoje vrhunsko prevodilačko umeće Danilo Kiš, Zlata Kocić, Mirjana Vukmirović, Oglavlatković, Ljudmila Lisina...

Bilo mi je zadovoljstvo, i izazov da, u to vreme, uradim nešto čega nema, da to belo mesto, urednički ispišem sadržajem koji nedostaje.

6. Autorica ste i brojnih mikroeseja u kojima se bavite fenomenima svakodnevnog života. Čini se da inspiracija za takve tekstove, ali i za pisanje poezije nastaje dok šćete kraj Dunava...Koliko su rijeke, uopće priroda, značajni za vaš poetski rukopis?

Odrasla sam kraj prelepe, zelene reke Tise. Na njenom jasnom licu, činilo mi se, i kasnije, da jasnije vidim i sebe, i svet.

Njen mir i lepota budili su prve moje poetske zapise, zapažanja, o mostovima, putevima, ljudima, unutarnjim nemirima. Već dugo godina sada, jedna moćna, prelepa, katkad opasna reka, Dunav, prvi mi je sused, katkad drug.

Zajedno smo, u dugim šetnjama, na putu modrine, ukrašenom rečnim galebovima, labudovima, zelenim obalama, katkad snežnim stablima, ili čitavim carstvom leda.

Nemoguće je u takvom ambijentu ne rekapitulirati drevnost, i dnevnost, i dati im neku drugu, svoju, lirsku i refleksivnu notu, neko pismo za sutra.

7. No vi ne zapostavljate niti grad, prožimate ritam urbanih naselja s mirom pejzaža, ritomom rijeke...

Dakako. Mislim da su nam priroda i taj urbani ritam jednako povereni.

Preimućstvo je oslušivati i jedno i drugo. Biti stanovnik nekog ukupnog miljea, buke i tišine, ritma i mira, u saglasju sa vlastitim koracima, spoljašnjim šumom i unutarnjim govorom . Veliki mi je izazov čitati grad, pisati i te, da tako kažem, “asfaltne pesme”.

8. Vaša posljednja knjiga „Hleb od ruža“ odlikuje se vrlo preciznom arhitektonikom pjesme, zatim, jasnim slikama, snažnim poetiranjem. No nekako se naslućuje i strah od vremena u kojem živimo, a koje karakterizira poguban odnos virtualne stvarnosti i stvaralaca...

Ne želim praviti oštre izbore, stvarnost je već po sebi puna kontrasta... Niti zagovarati neku “bolju” realnost, koju zapravo često i ne vidimo, niti je možemo imaginirati.

Moja pesma je jedno zatečeno *sad*, sa sentimentom nekog ko zna i šta je bilo, preosetljiv na katkad oskudni govor sadašnjosti.

Ponekad je u njoj sreća stvarni dodir, katkad internet veza kojom pristiže nečija misao.

U njoj je stoga, u fragmentima, i ta realnost koju živimo, velika civilizacijska promena, koja nam stvarnost čini zavodljivom, manje opipljivom, do granica irealnog.

Nisam od onih čija pesma zagovara ovu ili onu školu življenja, ovu ili onu stranu iskustva, niti bih tumačila šta je bolje.

Bolje je ono što u nama proizvodi dobro.

Strašno je ono što je u bitnom smislu, kulturološkom, pa i humanističkom, neprimetno, bez stvarne svesti o tome, osiromašeno, devastirano, izgubljeno.

9. U jednom stihu ističete „vlasnik sam putnih kovčega/onih koji ne putuju“. Prisjetila sam se jednog eseja Ane Ristović u kojem je također govorila o tome da u njenoj zemlji pjesnici malo putuju, jer je zemlja dugo bila zatvorena. Ima li promjena nakon dvijetisućite ili su se nade tadašnje revolucionarne građanske javnosti izjalovile?

Promena uvek ima. Paradoksalno je da su ove, na koje aludirate, označile, na duže staze, ispostavlja se, i zastoj, i iscrpljivanje, u jednom krugu prononsiranih, zadatih i promovisanih vrednosti. A mnogo toga ostajalo je i po strani, bez puta i načina da se iskaže i ostvari.

Trenutno je na sceni novi paradoks, te zaboravljeni, ili novonastali stvaralački potencijali, čekaju preformulisanja, odnosno, drugu ukupnu društvenu klimu i scenu, koja bi im dala evidentniju, konkretniju podršku i polet.

No čini se da je u ova vremena tako.

Uvek na čekanju, stand-by aranžmanu, i sveukupnoj štednji, “kresanju budžeta”, manjkovima u kasi i razumevanju, umetnost mora - na mnogo svojih tradicionalno proverenih načina, malih scena, malih izdavača i tiraža, galerija, festivala, niskobudžetnih projekata, čitanja u kafeima, na oskudnim putovanjima (često na pozive sa strane, iz onih za nijansu obezbeđenijih kulturnih sredina, neretko u inostranstvu) - naći *svoje* načine da opstane, da se unapredi, pre svega silom svojih, unutarnjih zahteva i zakona. Snagom svog istinskog preimućstva.

A ponekad, i upornosti, domišljatosti, strpljenja. Ili inata, onoga umetnosti svojstvenog: *uprkos*.